

Botrányok évadja

avagy egy alkotmányos monarchia viszontagságai

Mottó: "Mindenki köp, és mindenki nyel,
És mindenki mindig mindenkivel..."

Nincs nyugalom, nincs kegyelem,
Kiderül minden, még az is, ami nem."
(KFT: A botrány)

"Az angol belpolitikában a botrány olyan, mint amikor az ember buszra vár. Évekig nem jön semmi, aztán hirtelen felbukkan négy emeletes busz." E hasonlattal kommentálta a Guardian című politikai napilap tavaly novemberben azt a ritkaságszámba menő eseménysorozatot, amely akkor még igazából csak a kezdetén tartott. Alig négy nappal Angliába érkezésem után kezdődött, de mindjárt egy akkora detonációval, amelybe az egész kormány beleremegett.

Tavaly szeptemberben, egy szerdai napon (amelyet azóta csak Fekete Szerdaként emleget a sajtó), Norman Lamont pénzügyminiszter bejelentette: az Egyesült Királyság kilép az Európai Monetáris Rendszerből. A font árfolyama ezentúl nem függ a márkától, és "szabadon lebeghet". Pillanatok alatt kiderült, hogy ez a visszafogott fogalmazás a font mintegy 15%-os leértékelését jelenti. E lépéssel a kormány egyik legsúlyosabb választási ígéretét szegte meg, alig öt hónappal hivatalba lépése után. Mindenki tudta, hogy a fontra – a külkereskedelmi mutatók romlása miatt – igen nagy nyomás nehezedik, de a miniszterelnök és a pénzügyminiszter (ahogy Angliában mondják: a kancellár) folyton folyvást hangsúlyozta: szó sem lehet leértékelésről, az tenné tönkre igazán a brit gazdaságot. Konzervatív kormány még nem értékelte le a fontot, s a határozott ígéret sok szavazatot jelentett tavaly áprilisban is. A Fekete Szerda igazi megaláztatás volt John Major és kormánya számára, különösen mivel Lamont reménytelen mentési kísérlete (az árfolyam valutafelvásárlás útján történő stabilizálására) négy és fél milliárd fontjába került az adófizetőknek.

A közvélemény, élén a konzervatív bulvársajtóval, Lamont vérét követelte. Major persze elhatárolódott a személycsere gondolatától, különösen mivel – akkor pénzügyminiszterként – ő vitte be három évvel korábban a fontot irreálisan magas árfolyamon a nyugat-európai árfolyammechanizmusba. Egyetlen miniszter mondott le szeptemberben, de nem a valutaválság miatt. David Mellor kulturális minisztert (angolosan: "örökségtitkár") a nyár folyamán egy házasságán kívüli színésznő meglehetősen intim társaságában készült fényképpel lepte meg a bulvársajtó. "Mellornak mennie kell" – fröcsögték a szerkesztők. "Kérem szépen, nem a bulvársajtó nevezi ki a minisztereket" – motyogta néhány hétig Major, de szeptember közepén beadta a derekát

A következő néhány hét a pokol volt a nemrég még győzelmi mámorban úszó miniszterelnök számára. Elkövetkezett pártja évi rendes országos konferenciája, és éppen két ilyen megrázkódtatás után kellett számat adnia a dolgok állásáról. S ami még ennél is szörnyűbb: egyezsége kellett jutnia a Maastrichti Szerződés ügyében pártja harcias Európa-ellenes szárnyával, élén Lady Thatcherrel, a Lordok Házába átigazolt egykori kormányfővel, és Lord Tebbittel, a párt egykori elnökével, aki fergeteges, és a

közönség jelentős részét magával ragadó beszédében szitkot szórt mindazokra, akik azt akarják, hogy Brüsszelben döntsenek az Egyesült Királyság szociális, katonai és bevándorlási politikájáról, meg Frankfurtban a pénzügyekről.

Majornak – pártja ellene szavazó képviselőinek nagy száma miatt – igencsak meg kellett izzadnia azért, hogy az európai integrációról szóló parlamenti határozat alig egy százalékos többséggel elfogadtatásra kerüljön (holott abban a konzervatív lázadók nyomása következtében még az "unió" szó vagy a "Maastricht" név sem szerepelt). Az igenhez szükség volt a rendíthetetlenül Európa-párti liberális demokraták szavazataira is, akiknek vezetője, Paddy Ashdown viszont ezután pellengérré került, mert gyakorlatilag ő mentette meg minden idők legnépszerűlenebb brit miniszterelnökét. A 16 százalékra zuhant Major ugyanis a szavazás előtt a pozitív döntéshez kötötte hivatalban maradását.

A kormányfő zavarodottságát látva írta az Independent: "Maggie (vagyis Thatcher asszony) zsarnoki módon vezetett, de ő legalább vezetett." A maastrichti szavazás hetéig folyamatosan beszédtema volt: Major idegösszeroppanást kapott, nem képes kormányozni, és valószínűleg Kenneth Clarke, a joviális belügyminiszter ("otthonitkár") áll az élre. A kormány kétségtelenül legerősebb egyéniségét, Michael Heseltine-t a bányabezárási botrány tette esélytelenné, sőt a jelenlegi állása is bizonytalanná vált egy pillanatra. Októberben ugyanis meglepetésszerűen bejelentette a még működő szénbányák többségének rövid úton történő bezárását, ami gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy Nagy-Britanniában még ebben az évtizedben megszűnik a szénbányászat. Ez a döntés közvetlenül harmincezer, közvetve pedig mintegy százezer dolgozó állásának elvesztését jelentette volna, egy olyan időszakban, amikor a hivatalos adatok is csaknem hárommillió munkanélkülről beszéltek.

A kormány könnyű politikai sikerre, hangulatjavító győzelemre számított, de alaposan elszámította magát. Egymást érték az ellenzéki tüntetések és más tiltakozó megmozdulások: a Vizes Vasárnapon több mint kétszázezer ember vonult a Hyde Park esőáztatta gyepére, hogy meghallgassa a szónokló szakszervezeti vezetőket, munkáspárti és liberális politikusokat. A baloldal váratlan szövetségre talált a Konzervatív párt (thatcherista és nacionalista) jobbszárnyában, akik – a legifjabb Winston Churchillel az élen – a bányászokkal való szolidaritás hangoztatásával próbálták bosszút állni a Thatcher asszony megbuktatásában két évvel korábban kulcsszerepet vállalt, s a párt Európa-párti szárnyát vezető Heseltine-on.

Arthur Scargill, a Bányai Dolgozók Szakszervezetének elnöke, aki az 1984-85-ös sztrájk idején elsőszámú közellenségnek számított, és még három évvel ezelőtt is megalázó boszorkányüldözésnek volt kitéve, ezúttal nemzeti hősként járta az országot, mondta beszédeit, adta interjúit, és követelte Heseltine lemondását. Ez persze nem következett be, noha január végén a parlament illetékes bizottsága a miniszterétől alaposan eltérő következtetésre jutott a szükséges bezárások mértékét illetően. Ugyanis a bányák bezárása nagyjából ugyanannyiba került volna, mint amennyi támogatást a szénbányászat a költségvetéstől kap, és hát mégiscsak Európa legolcsóbb szénéről van szó.

E nagy horderejű viták közepette hamar elcsendesedett az a vihar, mely az októberi Fekete Hétfőt követte. E nap attól lett gyászos, hogy a londoni mentőszolgálat e napon próbált áttérni egy számítógépes diszpécser-rendszer használatára. A bonyodalmat, és körülbelül húsz ember halálát az okozta, hogy a rendszer egyszerűen nem működött, és a mentők nem akkor és nem oda mentek, amikor és ahová kellett volna. Virginia Bottomley egészségügyi miniszterasszony lemondását követelték sokan, amikor kiderült, hogy a szóbanforgó számítógépes rendszert korábban még nem próbálták ki, és megvásárlását nem nyílt versenytárgyalás, hanem valakik személyes

ismeretsége útján bonyolították le. És tényleg csak néhány napig élt az ősz folyamán az oktatási tárca botránya, mely amiatt tört ki, hogy az iskolák eredményességi listájának nyilvánosságra hozatalakor "valaki valamit véletlenül összekevert", és még csak véletlenül sem a jók szerepeltek az élen, és a gyengébbek legalul.

Novemberben ütött be a "Szaddam-gate". Napvilágot láttak bizonyos iratok, melyek tanúsága szerint egy Matrix-Churchill nevű angol vállalat hallgatóságos miniszteri (és minden bizonnyal miniszterelnöki) jóváhagyással a nemzetközi embargó idején fegyvergyártásra, sőt a híres iraki szuperfegyver gyártására alkalmas szerszámgépeket szállított Iraknak. Az ügy pikantériáját fokozta, hogy az események idején éppen John Major volt a külügyminiszter, továbbá hogy négy jelenlegi miniszter – fontos dokumentumok visszatartása útján – hátráltatni próbálta az ügy kivizsgálását. A megtépázott tekintélyű kormány ezek után nem is bizonyíthatta volna másképp hazafiasságát, mint hogy januárban teljes odaadással támogatta a leköszönés előtt álló Bush elnök Irak elleni magánháborúját.

Addigra azonban már a botrányokban a valódi pikantéria vette át a vezetést. Decembertől kezdve folyamatosan a hírek között szerepelt a "szexológusnő", akit Norman Lamont csak ügyvédi segítséggel tudott ingatlanából eltávolítani. A kancellár furcsa "nőügyén" egy ideig csak a bulvársajtó csámcsogott, mégpedig egy olyan pletyka körítésével, mely szerint a kancellár egy borvásárlás alkalmával túllépte volna hitelkártyája által biztosított keretet. Az újságíróknak megtetszett a szójáték: valóban, –írták, – Lamont már többszörösen kimerítette a neki előlegezett bizalmat, elveszette hitelképességét, mennie kell. Jobb előbb, mint később. És ki lesz az utód? Talán éppen Kenneth Clarke, a mosolygós Jolly Joker. Mire az ellenzék, élen John Smith munkáspárti vezérrel csatlakozott a Lamont-ellenes kórushoz, mondván, hogy az ügyvédi költségeket (potom 4800 fontot) az adófizetők pénzéből fedezték, addigra az újságok már John Major állítólagos szeretőjéről, a miniszterek által gyakran látogatott étkezde vezetőjéről cikkeztek.

Mindez azonban ártatlan lányregény ahhoz a drámához képest, amely a brit államiság átalakulásához is elvezethet akár. "Szörnyű év" – suttozta a királynő néhány nappal azután, hogy novemberben a miniszterelnök bejelentette Károly herceg (a trónörökös) és felesége, Diana hercegnő szétköltözését. Mindez csak hónapokkal követte Diana hercegnőnek a királyi család magánéletét kiteregető könyvét, Anna hercegnő válását, valamint András herceg és felesége felettébb botrányos szétköltözését. Az eseménysorozat – a windsori kastélyt tönkretévő tűz szimbolikus fináléjával – megrendítette az addig oly népszerű királyság tekintélyét, és a közvélemény-kutatások szerint a britek többsége szemében Károly alkalmatlanná vált arra, hogy majdan király legyen.

A világ egyik vezető nagyhatalmának közvéleménye a 20. század végéhez közeledve a tízéves György hercegre látja következő államfőjét, ha egyáltalán megmarad a monarchia II. Erzsébet után is. Ugyanis a republikánus törekvések szárnyakat kaptak a királyi család válsága láttán, különösen miután januárban – követve az ausztrál lap példáját, – két újság is közölte azt a "szókimondóan erotikus" hatperces telefonbeszélgetést, melyet a walesi herceg (az anglikán egyház leendő feje) folytatott szeretőjével, egy férjes asszonnyal. A politikusok jelentős része a sajtóra támadt, és a személyiségi jogok védelmét garantáló törvény meghozását szorgalmazta. Kevin MacKenzie, a népszerű konzervatív bulvárlap, a Sun főszerkesztője szerint az újságok feladata, hogy arról írjanak, ami az embereket érdekli, márpedig a trónörökös házassága közügy, és az sem tekinthető magánembernek, aki Anglia következő királyával hál. Mellesleg a Sun ellen eljárást kezdeményezett a királynő, mert karácsony előtt engedély nélkül nyomtatták ki beszédét

Egy kétbalkezes kormány és egy-egy megroggyant királyság hétköznapjai ezek. De "csak semmi lemondás, hiszen angolok vagyunk" – kommentálta az eseményeket William Keagan az Observerben. Igaz is, ahol ennyi személyes gyengeség halmozódik fel, ott mélyebben rejlő okokat kell keresni. Ahogy Will Hutton, a Guardianban fogalmazta: "Nagy-Britannia egy 17. századi állam, melyben egy 19. századi kapitalizmus működik." Az igazi botrány az arisztokratikus struktúrák továbbélése, az ellenőrizhetetlen hatalom nagyfokú centralizációja, az ipar politikai okokból történt lezüllesztése, rohamosan növekvő szegénység és bűnözés. Az egyik képviselő a sajtóról folytatott parlamenti vitában Ghandit idézte, akit angliai útja után megkendeztek: "Mi a véleménye a brit civilizációról?" A válasz csak ennyi volt: "Hm, nem is lenne rossz"

Andor László